

האלף לך שלמה

דברי זכרון לפני מטתו של הגאון המופלא בקי בחדרי תורה

וחורז בה כבן בית מופת הדור בשקידת התורה ואהבתה

רבי שלמה פישד זצלה"ה

ראש ישיבת איתרי

מחבר הספר "בית ישי"

נלב"ע י"ד כסליו תשפ"ב

ביום חמישי האחרון הסתלק אחד המיוחד משפירי גאוני ירושלים, הגאון האדיר רבי שלמה פישד

זצ"ל מחבר הספר "בית ישי" וראש ישיבת איתרי.

בשורות הבאות נשרטט מעט מתולדותיו וקצות דרכיו. מקולמוסו של אחד מבני המשפחה שיחי'.

שארמר והקשה לו. בנו הגרמ"ד סולובייצ'יק נהג ברבי שלמה כבוד רב, ורבי שלמה בענווה אופיינית "הסביר" זאת: "נהגתי להתפלל אצל הגר"ז ערבית של מוצאי שבת. ליד הרב היה כיסא פנוי, כי כולם יראו לשבת לידו, אבל אני הייתי תמים והתיישבתי שם. ור' דוד חשב שהרב הושיב אותי לידו..." רבי שלמה היה מפליא לתאר את קריאת שמע של הרב מבריסק ותיאר כיצד היה ניכר שבאותה שעה אין הגר"ז מצוי בעולם הזה כלל.

מסירות נפשו לתורה

רבי שלמה היה בעל כשרונות עצומים וזיכרון פלאי, אולם הוא לא הסתמך עליהם אלא היה יגע בלימוד במסירות ובשקיעות. כאמור, הוא פרק מעליו כל חשבונות העולם הזה, אותם עמסה על כתפה במסירות נפש בלתי מצויה רעייתו הרבנית. בשעת בוקר מוקדמת עד איוון ליל היה לומד בעמידה, כיוון שחש שכך הוא מרוכז יותר, והמשיך כך גם בגיל מבוגר אף כשסבל חולאים בגליו. שעה שהיה שקוע בעיון לא היה שם לב למתרחש סביבו. אף בשנתו היה חולם בדברי תורה, ומחברת היתה לו שבה רשם דברים שנתחדשו לו בחלום.

היה מרביץ תורה במקומות שונים. ואף היה מגיע למסור שיעורים בישיבות שאינן נמנות על מחנהו, כולל שהות בשבתות בפנימיה!

דרך הלימוד

דרכו בשיעוריו ובספריו היתה שילוב של בקיאות עצומה, חריפות, וחוש ביקורת. סגנונו היה לחרוז ולחבר סוגיות שונות

ר' שלמה בפני הגרמ"י מחידושו חזר בו והרשה לו להכנס לאותה חבורה.

לאחר נישואיו לרבנית לאה ע"ה בשנת תשי"ג המשיך לשקוד על התורה בישיבת מיר מבוקר עד ערב, כשהרבנית נושאת עליה את כל עול הבית וגידול הילדים. כעבור מספר שנים התמנה לר"מ בישיבת הנגב בנתיבות, והיה שוהה שם שבוע שלם, כשהוא יוצא מביתו ביום ראשון ושם רק בערב שבת. בהנהגה זו המשיך גם כשעבר ללמוד בישיבת איתרי, שם לימד עד סוף ימיו. במקביל כיהן גם כדיין בבית הדין הרבני.

על הכסא ליד הגר"ז

כאברך צעיר היה משוחח בדברי תורה עם הרב מבריסק, ומתבדרן בבי מדרשא שמועות

רבי שלמה נולד בשנת תרצ"ב, לאביו הצדיק רבי אהרן, שהיה ממקורביו של הגר"ח זוננפלד ומשמשו של הסבא קדישא הגרש"א אליפנדי. בילדותו נקרא יהונתן יהודה, ובהיותו כבן שלוש נוסף לו השם שלמה על שם זקנו רבי שלמה פישד, אב"ד קרלסבורג, שנפטר אז. רבי אהרן עסק רבות בהוצאת כתבי אביו בספר 'קרבני לחמי', והיה בקי גדול בדקדוק לשון הקודש. הוא נפטר בשנת תש"ג, והותיר את אשתו מרת דבורה לגדל בעניות רבה את ששת ילדיהם.

בישיבת מיר

רבי שלמה שהיה אז כבן י"א שנים החל ללמוד בישיבת מיר בירושלים, תחילה בחבורה שהיתה תחת השגחתו של רבי זלמן רוטברג (לימים ראש ישיבת בית מאיר) אך בהמשך דבקה נפשו בראש הישיבה רבי אליעזר יהודה פינקל, שקרבו וחיבבו מאוד. הוא היה אומר לפניו מדי ערב שבת שבעה חידושים שהתחדשו לו במשך השבוע, ור' לייזר יודל היה מעניק לו על כך שבע מטבעות.

פעם אחת אמר לו רמ"י: אני יודע שלפעמים אתה אומר דברים שכבר נכתבו, אבל תמשיך כך, כי כך גדלים. החשיב את רמ"י למורו ורבו ואמר שהוא חייב לו את חייו.

חבורת קדשים

סיפר פעם שהוא ואחיו ר' משה ביקשו להצטרף לחבורת קדשים בישיבה, ורמ"י לא הרשה לו. הם פנו לאחיהם הגדול רבי ישראל יעקב וביקשו ממנו כי ילמד עימם. הוא אמר שהוא לומד קדשים בלילה והם יכולים לבוא להקשיב, וכך היו עושים. לאחר זמן כשהרצה

התכתבות עם גדולי המקובלים

מצ"ב חלק מהתכתבות בין ר' שריה דבליצקי זצ"ל שהציע קושיא בפני ר' שלמה זצ"ל בעניני סוד.

ס"ד יום ב' וישב תשל"א

למע"כ ידה"נ הרה"ג ר' שלמה פישר שליט"א

שלו' וברכה וכטו"ס.

אולי יוכל כת"ר להסביר כל מה שכותב הגר"א בפ' רושו בפ"ב לספד"צ, דהט' תיקונין דדיקנא [...] וכל זה מוקשה לי כי בכתבי האריז"ל כמדומני שאין מכל זה כל זכר. אדרבה מקובל בידינו מהאריז"ל שלידת הז"א [...]

נא להביני את כל זה באר היטב.

ידידו עוז

שריה דבליצקי

ב"ה.

רב שלום עד בלי ירח.

כרגע קיבלתי מכתבו ועמדתו מרעיד ומשתומם על המחזה, מאן דלביש מדא מזה בן מזה, בא לתהות על קנקני עצב נפוץ נבזה, אתא למיגרם גרמא דל ורזה. ואני עני וכואב יראתי בעונוי, להעלות על גליוני, מה שגילה חסרוני וקלוני, אולם משום עשה דכבוד התורה אכתוב ויהי מה.

כי לפו"ר קושיא אחת מתרצת חברתה [...]

כתבתי כ"ז ככסיל בוטח שמא אזכה לכוון האמת כסומא בארובה. כי אני רחוק לגמרי מהענין ומחר סר ספרים ופנאי, ואיני כדאי, כי לא למדתי חכמה ודעת. ואנכי תולעת.

ועם כת"ר הסליחה החיים והשלום כנפשו ונפש ידידו דוש"ת

יום ה' לסדר וגם פה לא עשיתי מאומה.

שלמה

שדך לא תזרע כלאים

ענין נוסף שהיה מעורר עליו רבות הוא הצורך להפריד בין ההלכה והקבלה, ולא לשנות כהוא זה מההלכה הנגלית והמסורה. אפילו בדברים קטנים ונפוצים היה נמנע, ולמשל בנוסח תפילות השבת היה אומר בכל שלוש התפילות 'וינוחו בה ישראל' כמתבקש מכללי לשה"ק, ולא שינה כפי שהביא המג"א מן המקובלים.

במעלות המידות

אהבתו את האמת ורדיפתו אחריה היו ללא גבול. מחד לא ירא מפני איש ולא ביטל דעתו מפני אחרים, ומאידך היה מקבל את האמת ממי שאמרה, אף אם היה קטן שבקטנים. ושכיח היה שהיה מבטל דבריו מפני קושיא של תלמיד, או מצטט דברים שראה במחברת של תלמיד.

אף שמצד אחד היה נחרץ ותקיף בשכלו, היה רך וסובלני עם כל אדם.

דבוק היה עד מאד בספרי החזו"א, ומלבד לשונו המובא לעיל בהקדמתו, מעניין לציין כי בסוף ספרו ערך מפתחות לפי סדר הש"ס, הרמב"ם, השו"ע, והחזו"א!

אמונה וקבלה

היתה לו לרבי שלמה שליטה מיוחדת בספרי ההגות והמחשבה של הקדמונים, ועיסוקו בתחומים אלו החל כבר בגיל צעיר. הוא סיפר כי בצעירותו היתה לו ולידו הגר"ש זילברמן זצ"ל תכנית סדורה לכתירת ספר שיסדר וינגיש את כל סוגיות ויסודות

עם הגרמ"ד הלוי

האמונה בשפה מובנת לבני דורנו. בשנת תשמ"ז הוציא לאור מהדורה של ספר 'אור ה" של רבי חסדאי קרשקש, שאת תורתו החשיב מאוד. פעמים רבות הגיעו אליו אברכים שהתחבטו בקושיות בנושאים אלו, או בעלי תשובה שהיו להם שאלות והופנו אליו על ידי העוסקים בקירוב, והוא היה מפנה שעות רבות מזמנו לשוחח עימם וליישב את קשייהם עד שהתיישבו הדברים על ליבם.

גם בחכמת הקבלה היה גדול מאוד. למד אצל רבי מרדכי שרעבי ואצל אחרים ממקובלי ירושלים, והשתמרו מכתבים שהפנו אליו מקובלים רבים כשהיה עוד בגיל צעיר. בשנת תשכ"ג הוציא לאור ספר ליקוטי הגר"א ובתוכו פירושו אהלי שם על כתבי הגר"א בקבלה. אך למרות עיסוקו הרב בקבלה לא ראה בעין יפה את התפשטות לימודה בקהלים גדולים, והזהיר על הסכנה שבכך.

ולחשוף את הסברות המשותפות, וגם דרך סוגיות באגדתא.

כל שיעור שמסר היה מעמד של כבוד התורה, ידיעת התורה, ואהבתה.

בספר דרשותיו ("בית ישי דרשות") יש קיבוץ נדיר של מחשבה וקבלה, גר"א וחסידות, קבלה ורמזים.

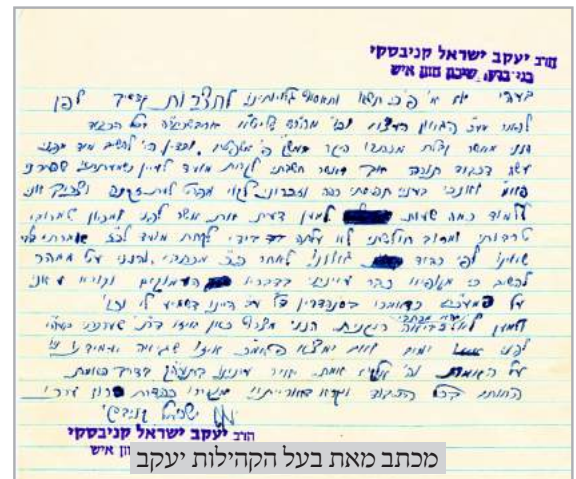
ואת אחרונים אני הוא

חזר וייקר באוזני התלמידים את הלימוד בספרי האחרונים המפורסמים, כספרי קצות החושן ונתיבות המשפט, ותשובות רעק"א. שהלימוד בהם מיישר את הסברא ומלמד דרכי העיון. היה לו שיעור קבוע עשרות שנים בימי שישי שבו לימד כסדר ספרים רבים מהם: קצות החושן, אבני מילואים, שער משפט, ועוד. היה רגיל לומר כי לימודו את הגמרא הוא דרך תורת הראשונים, ואת הראשונים מבעד למשקפיים של האחרונים.

ידוע לכל מי ששמע את שיעוריו, כי היה לפעמים חולק בחריפות על גדולי ראשי הישיבות, וראה מה שכתב בהקדמתו ל'בית ישי'.

"והנה יצאתי בספרי זה בעקבי הצאן ונקיטנא אנא עניא בשיפולי גלימיהו דרבנן סבוראי בתראי ז"ל (ובכללם גדולי האחרונים איש האלקים מרן החזו"א ז"ל) אשר היו לנו לעינים. הם המורים, והם המלמדים לדור אחרון דרכי סברא וארחות יושר... אולם חלילה לנו לישא פנים בתורה כי עון פלילי הוא, ובאורייתא דכתיב בה אמת לא מחניפין בה..."

חיבב את ספר קובץ שיעורים של ר' אלחנן וסרמן, והיה לו חלק בעריכת חלק ב.

נערך ע"י הרה"ג ר' ישי לסר | moc.liamg@resselry

דברי זכרון והספד מאת תלמידו ומקורבו

הרה"ג רבי משה פרקוף שליט"א

לא ידועים וסתירות קשות. הוא ישב במקום וענה על אתר תשובות לכל השאלות עם עשרות מקורות מראי מקומות מכל חלקי התורה.

חדרו היה מלא ספרים ללא סדר, וכל פעם היה מתמלא עוד ועוד עד שכל הכסאות השולחן וכן המטה היו מלאים ספרים, ומידי תקופה היה צריך לעשות סדר ולרוקן חלק מהספרים כדי לעשות מקום. הוא לא אהב שמסדרים את הספרים כי הוא זכר כל ספר היכן נמצא לפי מקום הינוחו האחרון. וכל ספר שהיה נכנס לחדרו היה עובר עליו מרישא ועד גמירא.

למרות ידיעותיו העצומות היה צמא לכל חידוש וידיעה חדשה כאדם צמא במדבר שמצא מים מרווים.

ידיעותיו העצומות בכל חלקי התורה בפשט רמז דרוש וסוד, כולל שבע חכמות **כענין המנוחה כי כולה אחת מקשה אחת היא ונחלקה לשבעה קנים**, וכענין שבע הנערות הראויות לתת לה, נתנו מימד אחר ללימוד התורה, בדומה לאדם המגיע לרופא הבקיא רק באיבר בו הוא צריך רפואה, אשר לפעמים מרפא את האיבר אבל אינו יורד לשורש הדברים הקשורים לחלקים אחרים, לעומת זאת רופא הבקיא גם בכל חלקי וסוגי הרפואה כאשר הוא מרפא את האיבר הצריך רפואה, הוא מרפא את כל הגוף משרשי הדברים.

היה בקי עצום בחכמות שכמעט אין מי שיודע בהם, למשל חכמת הפיוט והשירה, הסליחות הקינות והיצירות, כאשר למדנו עמו הלכות קידוש החדש, פרס בפנינו את כל חכמת האסטרונומיה העתיקה עם גלגל התלי. כאשר למדנו הלכות עבודה זרה, פרס בפנינו את כל סוגי הכתות השונות באיסלם ובנצרות וההבדלים ביניהם.

כאשר קראנו מתוך הספר את הראשונים והאחרונים הקשורים לסוגיא, עוד לפני שהתחלנו לקרוא הוא כבר ציטט לנו את המשפט המרכזי כלשונו. היה לו זכרון מדהים של מה שלמד, והיה זוכר את הדברים כלשונם ממש, פעם אחת כשחיפש דבר בקצות, הוא לקח את הספר ודפדף בו בקצה העמודים למטה ועבר במהירות על המילה האחרונה בעמוד, עד שמצא את המילה שחיפש ואז

הסוגיא.

הוא ידע להתאים את השיעור לשומעים, ולפשט הדברים בפני שומעים שאינם בקיאים ברזי הסוגיא, ולמסור הדברים בצורה בהירה ביותר. אמנם הדברים היו קולחים וזורמים כמעין המתגבר, אולם הם היו בבהירות ובפשטות נפלאה שהיו מובנים לכל.

מצד אחד היה מחדש עצום, כאשר היה יכול לתרגם מיסוד שמצא באגדה תירוצן להלכה, כי

באחת הפעמים הנדירות שהתיישב ללמוד

הכל יסודם ושרשם אחד, ומצד שני היה נזהר מאוד שלא להמציא סברות מליבו בלא שיש להם מקור ברור מן התורה.

ברוח דעתו היה רואה את כל היקף הסוגיא מכל צדדיה, כאשר כל פרט ופרט על אופנו, כאדם המשקיף מגבוה ורואה את הגן כולו מכל צדדיו ופיזו.

יש כתב יד של הגר"א שכולו משפטים המורכבים מראשי תיבות, כאשר תלמידו הגר"ח מוולוז'ין כתב על זה שהכתב יד חתום וסגור באלף אזיקים ואין מי שיכול לפענח את הדברים שכתב. ומו"ר זצ"ל פתח ופירש את הדברים כשהיה כבן כ"ז שנים בלבד.

בכל סוגיא שהיו מדברים עמו, היה מונח בו כאילו עכשיו למדו, לפעמים כשבאתי ללמוד אצלו, הייתי מבקש אותו על סוגיה מסויימת, מיד בלא שהיה היה פותח ופורש הסוגיא כשמלה ודורש בה במשך שעה ארוכה כאילו זה עתה למד אותה.

פעם אחת כשהייתי עמו הגיעה מרחוק משלחת אנשים עם רשימת שאלות שלא מצאו להן מענה, כאשר כל שאלה היתה על נושא אחר מחלקי התורה, מקורות לדברים

יראתי לגשת אל הקודש בפצותי שיח פיי, לדבר על עיר וקדיש מרן גאון הגאונים בקי בחדרי תורה ומטמוניה הגאון הגדול מורי ורבי הרב שלמה פיישר זצ"ל, **כי מה לאזובי קיר להספיד אדם הגדול בענקים, אור המאיר כשמש בצהרים**, רק לצאת ידי חובה אזכיר מעט כחותה על גחלים.

לאחר חתונתי, הלכתי להתפלל בימים הנוראים עם חמי מורי הר"ר שרגא שטיינבוין שליט"א, החזן ובעל תפילה המתפלל ושופך את ליבו ולב כל המתפללים עמו כבן המתחטא לפני אביו בישיבת אתרי המעטירה.

בראש השנה התקיים שיעור של מו"ר הגר"ש זצ"ל ופעם ראשונה שזכיתי לטעום מצוף אמריו, ולהתענג תענוג עילאי, של ידיעות מקיפות ובהירות עצומה, כאשר הוא חורז בשיעור - תורה נביאים וכתובים, גמרות ומדרשים, דברי חסידות עם דברי אגדה ומדרשים, מוליך ומביא מקשה ומתרגן, ומעמיד את האמת, ונותן אור חדש בביאור הסוגיא, ונעשה הכל כשירה אחת הנכתבת אריח על גבי לבניה.

כאשר מצאתי את שאהבה נפשי, אחזיתי ולא ארפנו, עד שזכיתי בזכות תלמידו הגר"ר יוסף שימל שליט"א להתקרב אליו וללמוד עמו במחיצתו כל שבוע במשך שנים רבות עד לעת חליו.

הלימוד עמו, הוא תענוג שאין שווה לו בכל תענוגי העולם הזה, בזמן הלימוד מאבדים את חוש הזמן. הלימוד עמו היה במהירות עצומה, הוא חרש ויגע ועמל בתורה במהירות בלתי נתפסת, כאשר כל סוגיא שלמד איתנו, עד שלא הקיף אותה מכל עבריה לא נחשב שלמד אותה, לכל יסוד שנאמר, היה צריך עשרות ראיות וישובים, מעולם לא אמר תירוצי ומהלך על סמך סתירה אחת או שתיים, אלא רק לאחר ראיות מרובות וברורות מכל צדדי הסוגיא אז היה ניתן לאמרו.

בכל ספריו כשכתב תירוצי היה בגדר יש לומר ולא בגדר אפשר לומר חוץ מפעם אחת שכתב אולי יש לומר, גם כאשר הכין ומסר שיעור לצעירים או לבעלי בתים, היה לומד ומוסר הדברים בכל היקפם בעיון רב ובבהירות נפלאה, כאשר מיישב כל חלקי

פתח את העמוד והצביע על המקום בו כותב הקצות את הדברים שחיפש.

מצד שני כמה שהיה בקי ובעל זכרון בלימוד, כך היה מנותק מדברים אחרים. אפילו את המספר טלפון לבית היה רושם על דף, למרות שהיה מתקשר כל יום הביתה.

מאז שהתחתן המשיך ללמוד כבימי בחרותו, הוא היה נשאר בשיבה משבת לשבת, ולומד כל השבוע בשיבה, היתה תקופה של זמן מלחמה והיו לו ילדים קטנים בבית, והתקשר לשאול בבית אולי צריכים אותו בבית בזמן של פחד מהמלחמה, הרבנית הצדקנית אמרה לו שמסתדרים ואין צורך שיבוא והוא נשאר בשיבה.

סיפר בנו הג'ר ישעיהו שליט"א שפעם אחת הגיע הביתה לבילי בדיקת חמץ והבית עוד לא היה מוכן לבדיקת חמץ. ומאז בכל שנה היה מקפיד לאחר קצת אחר מעריב כדי שהרבנית לא תצטער שהבית לא מוכן, ותוכל להכין בנחת את הבית לבדיקת חמץ, ומצד שני מספר הג'ר ישעיהו מאותה שנה הרבנית היתה מקפידה שכבר בצהריים הבית יהיה מוכן לבדיקת חמץ.

היתה לו זהירות נפלאה שלא לגרום צער או פגיעה באחר, פעם אחת הוא אושפז בבית חולים בגלל עצירות, ומי שהתנסה בזה יודע שמדובר ביסורים נוראים מאוד, ולקח מספר שעות עד שהגיע הרופא שגאל אותו מיסוריו, סיפר הרופא, שלא היה לו שום טענות או מרמור על כך שהרופא לא הזדרז מספיק. היה לו רק משפט אחד לומר לרופא, וכך אמר: "אני חושב", ואז נעצר לרגע ואמר "לא, אני בטוח, שאם הייתי מצפה למשיח

שיגאל אותנו כמו שציפיתי לרופא שיגאל אותי, משיח כבר היה מגיע".

הוא היה חי במשך שנים בעניות ובדחקות, ולא חיפש שום דבר לעצמו, אפילו דפים לכתבה לא ביקש. היה נוהג לכתוב לעצמו חדושים שהתחדשו לו, והוא אהב לכתוב אותם בפנקסים קטנים שנכנסים לכיס וגם שנפתחים לרוחב ולא לאורך, והרבנית היתה דואגת לקנות לו את הפנקסים שאהב כדי שיהיה לו לכתבת חידושי תורתו, הוא מילא מאות פנקסים מכריכה לכריכה. כאשר נכתבים זה לצד זה, שיעורים עמוקים, ומימרות, בכל חלקי התורה, באגדה, בהלכה, בפשט ובסוד. כאשר לו היה לפני דף לכתבה היה כותב על כל מה שאפשר, אפילו על עטיפות נייר של מאכלים שהיו לו בחדר.

מאוד אהב ללמוד בחזון איש, ובתחילה לא היה לו בבית סט משלו. ערב שבת אחת כשהגיע הביתה הרבנית מביאה לו מתנה סט של החזון איש, שאל אותה הרב מנין זאת, ענתה לו שהיא חסכה במשך זמן רב כסף על מנת לרכוש נעלים חדשות וכאשר השיגה את הסכום הנדרש יצאה לקנות נעלים ובדרך עברה ליד חנות ספרים וראתה את סט החזון איש שבעלה כל כך אהב, היא לא התאפקה וקנתה בכסף את החזון איש עבור בעלה. קרא עליה הרב את הפסוק משיר השירים "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב".

הוא לא סבל אנשים שהעריכו וכיבדו כסף או אנשים שרדפו אחר הכבוד, פעם אחת גביר גדול ביקש ללמוד איתו חברותא, ולאחר פעם אחת אמר כי אינו מסוגל יותר,

קשה לו ללמוד עם גביר.

כאשר אנשים באו להתברך ממנו, היה פוטר אותם שילכו לאנשים אחרים. הוא לא אהב את כל הרבנות והשררה, ובדרך שאדם רוצה לילך מוליכים אותו והוא זכה שעד סוף ימיו יכל לשבת וללמוד בשלווה בלא שאנשים יטרידו אותו מבוקר ועד ערב בברכות וישועות.

דרך לימודו היתה בעמידה, במשך שעות רבות היה עומד כאשר נשען בשתי ידיו על הסטנדר ולפניו שולחן עם כל הספרים. הוא אמר שהסיבה שלומד כך אינו משום ענין הלכתי, אלא רק משום שזה עוזר לו בריכוז, וכך היה עומד שעות על גבי שעות, ולומד ולומד בלא ששמנו לב שהזמן עובר.

סיפר אחד מתלמידיו, שפעם אחת היה צריך לעבור בדיקה רפואית והרופאים צוו עליו שישתה במשך היום לפני הבדיקה כל שעה, אז הוא התנצל בפני החברותא שהוא יצטרך לשתות כל שעה. לאחר מספר שעות הוא שאל, כבר עברה שעה?

היתה תקופה שהוא נחלה מאוד ברגליו והרופאים אמרו לו שאם ימשיך ללמוד כל הזמן בעמידה, הוא עלול להגיע למצב שיצטרכו לקטוע את רגליו. אז בתקופה זאת השתדל לשבת חלק מהזמן, אולם רוב הזמן עמד ואמר שזה מפריע לו בלימוד אם לא יעמוד, ושהרבנית תתפלל לרפואת רגליו, הוא התייחס אל גופו כאל בגד שלבוש בו, שאמור לשרת אותו ולא להפריע לו.

התכתבות נפלאה עם הגר"ש זצ"ל

בדבר השאלה מדוע לא הזכר חנוכה בירושלמי ומדוע לא ייחדו לה מקום מיוחד בבבלי?

ב"ה

עש"ק ויחי ה'תשמ"ו

לכבוד הרב הדומה למה"צ - תורה יבקשו מפיהו!

הנני להרצות את שאלותי בענין חנוכה:

הרבה דשו בשאלה למה לא "נמסכה" חנוכה במשנה, אמנם טרם ראיתי (לא ראינו אינו ראייה) מי שידון בשאלה היכן סוגיא דחנוכה בתלמודא דבני מערבא?

וכאן ישנן שתי אפשרויות, או א) שכמוסה הסוגיא במסכת מנחות (לפני הראשונים היה ירושלמי קדשים, ובפרט מנחות ירושלמי נזכר בהשגות הראב"ד הל' בכורים ב, ו, או ב) אינה מופיעה כלל בירושלמי.

א) נמסר ע"י הר"ר בצלאל נאור שליט"א, ותשו"ח מרובות לו.

ויש מסקנה להסיק מכל אחת משתי ההיפותיזות (-אפשרויות):

(א) אם אכן סודרו הדברים בפרק הקומץ רבה יחד עם פרטי המנורה, הרי זה אומר לנו שלדעת הירושלמי עיקר תקנת נר חנוכה היה זכר למנורה שבמקדש (ראה משנת יעבץ, הל' חנוכה ר"ס עג, אולם לענ"ד הרחיק לכת הר"ב ז'ולטי כשישער שלא נתקנה הדלקת נרות חנוכה אלא מזמן החורבן, והרי יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות" מזכיר את "חג האורים", אם כי רשות ניתנה לחלול שכונתו לנס האורים שאירע ולא לנוהג הדלקת אורים).

(ב) אם יתברר שנפקד מקום חנוכה בגמרא הירושלמית, דעתי נוטה לתלות העובדה במה שמצינו דיון מקיף בהלכות חנוכה במגילת תענית. הגם שידועי שזה אינו אלא תוספת אחרונים, והמגילה המקורית לא תכיל כ"א-אם שורות ארמיות קצובות, כשכל היתר (הנקרא בפי החוקרים "סכוליון") נתוסף בדורות שלאחר מכן - יתכן שעורכי הירושלמי ברכו על המגמה לספח ענייני דיומי דחנוכה למגילת תענית. יותר מזה, הייתי אומר שיש עתה לאל ידינו לתרץ קושי העולם למה לא הוקדשה מסכת לחנוכה כלשאר מועדים. לא הרגיש רבינו הקדוש צורך להקדיש לה מסכת מיוחדת מכיון שכבר נכתבה חנוכה בתורה שבעל-פה, באותה מגילת תענית שנכתבה לפני משנה וברייתא (רש"י שבת יג: ותוס' מגילה ז.). נכון שגם מועדים אחרים נכתבו במגילת תענית, אבל כל אלה מקורם בתורה שבכתב (משא"כ חנוכה שלא בא זכרה בתנ"ך). בתקופת חיבור המשנה, הסתפקו במלים שהוקדשו לחנוכה במגילת תענית. ובתקופה המאוחרת של חיבור הגמרא, נפרדו עורכי הירושלמי והבבלי. בארץ-ישראל המשיכו לפנות למגילת תענית כמקור דיני חנוכה, ובמדה שנתחדשו דינים בבית המדרש, הכניסו למגילת תענית, וכך נתהווה ה"סכוליון" בפרק תשיעי שישנו בידינו היום. ואילו בבבל (אולי הודות לכמות הדינים שנתחדשו על-ידי פלפול; אולי כתוצאה ממה ש"בטלה מגילת תענית" (ראש השנה יח:)) החליטו שהגיע הזמן להעביר את כל החומר שנצטבר במשך הדורות ממגילת תענית למסכת שבת.

בקידה מול הדר קדשו,

בצלאל נאור

(ב) ראה ספרי מהר"ץ חיות, ח"א, מאמר דברי נביאים דברי קבלה, פ"ו בהגהה.

(ג) ורבי יוחנן שחיבר הגמרא הירושלמית (ראה הקדמת הרמב"ם למשנה תורה) הוא שסובר לא בטלה מגילת תענית - ראה 'ירוש' תענית ב, יב ומגילה א, ד.

ב"ה

מע"כ ידידי המופלג באנשים, נבון וחכם חרשים, מוהר"ר בצלאל נר"ו.

רב שלום עד בלי ירח.

נפלאתי על חכם שכמותו שחזר על דברי ההבל, שלפני הראשונים היה ירושלמי קדשים. ובהשגות הראב"ד בהל' ביכורים יש ט"ס. דהירושלמי שהביא הלא הוא לפנינו במס' ביכורים פ"א ה"ו ולמה לו להביא ממרחק לחמו. ומש"כ בהשגות במנחות פרק כל קרבנות ציבור נשתרבו מההשגה הבאה, וכצ"ל הוא פסק כר"ל במנחות פ' כל קרבנות ציבור ולר"ל כו'. וז"פ.

הטעם למה לא הוזכרה סוגיא דחנוכה בירושלמי הוא פשוט. דירושלמי אין הסתעפות סוגיות כמו בבלי, אלא הוא מתייחס תמיד ישירות לפירוש המשנה. ובבבלי ניכר שהושקעה עבודה לשבץ ענינים שאין להם גמרא (כגון עניני זרעים וטהרות) בתוך סוגיות שיש להם קצת שייכות. והוא משום דהבבלי סודר בעריכה וכוונה. משא"כ הירושלמי לא הי"ל עריכה סופית כנוודע.

ספר משנת יעבץ לא ראיתי. ואישתומא קאמר, היאך יעלה על הדעת שאחר החורבן תקנו מצוה חדשה עם ברכות. ולדעת ריב"ל בירושלמי פ"ג דסוכה מברך על מצות זקנים. ובגמ' שבת כ"א ב' שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש וכו', ובודאי היה זה קודם שיצאת בת קול דהלכה כב"ה. והרי הב"ק יצאת ביבנה כמ"ש בירושלמי ספ"ק דיבמות. והיינו מיד לאחר החורבן. ובר"ה י"ח ב' בטלה מגילת תענית פירש"י אחר החורבן. ושם בגמ' דחנוכה לא בטלה משום דמפרסמי ניסא ופירש"י כבר הוא גלוי לכל ישראל ע"י שנהגו בו המצות והחזיקו בו כשל תורה ולא נכון לבטלו עכ"ל. ואיזו מצות נהגו, אם לא הדלקת הנרות, אטו מה דאסורין בהספד ותענית או אמירת הלל.

וגוף ההשערה אינה מדעית, לקבוע זכר לנס זמן רב אחרי התרחשותו כשכבר נשכח מן הלב.

לא הבנתי מש"כ מר"ל לא הרגיש רבינו הקדוש צורך להקדיש לה מסכת מיוחדת מכיון שכבר נכתבה חנוכה בתושבע"פ באותה מג"ת שנכתבה לפני משנה וברייתא. והלא קודם לכן ומיד אח"כ כותב מר שלא נכתב במגילה אלא שורות ארמיות קצובות. וכל הסקוליון נוסף אחר חתימת המשנה. אתמהא.

והטעם הפשוט למה לא הקדיש רבינו הקדוש מסכת מיוחדת לחנוכה הוא משום דלא שייך. אולם השאלה למה לא כתב דיניה באיזה מקום שהוא במשנה. וע"ז כבר כתב הרמב"ם בפיה"מ רפ"ד דמנחות, דהמשנה לא דברה ג"כ דבר מיוחד על דיני הציצית והתפילין והמזוזה וענין מלאכתן והברכות שחייבין לברך עליהן וכל הענינים התלויין בכל זה לפי שהם מפורסמים כו'. וכבר הביאו האחרונים דברי הח"ס בגיטין ע"ח א' שכתב בשום מקום במשנה לא הוזכר שניח אדם תפילין ושגד של ד' כנפות חייב בציצית ולא תנן חייב אדם להדליק נ"ח משום שרגילים הן בכך כו'.

מיהו גוף ההשערה שהרחיבו בדיני חנוכה במג"ת הואיל ואין להם משנה וממילא אין להם מקום בגמ' ירושלמית נראית נכונה.

עמו הסליחה על קצורי. וה' שנותיו יאריך בטוב ובנעימים, ואך טוב וחסד ירדפוהו כל הימים,

כעתירת ידי"נ דוש"ת

שלמה פישר ד' וארא התשמ"ו.